

Asiantuntijalausunto perustuslakivaliokunnalle hallituksen esityksestä HE 149/2025 vp eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Yleistä

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muun muassa seuraavia muutoksia lastensuojelulakiin sekä:

- kasvatuksellisia käytäntöjä koskevaa sääntelyä selkiytettäisiin muun muassa siten, että lapsen **fyysiseen koskemattomuuteen voitaisiin puuttua**
- **aineiden ja esineiden poisottaminen** olisi mahdollista myös perhehoitoon sijoitetulta lapselta
- uuden **kuntouttavan suljetun laitospalvelun** (suljettu laitospalvelu) perustamista
- nykyinen erityistä huolenpitoa koskeva sääntely siirrettäisiin rajoituksia koskevasta luvusta sijaishuoltoa koskevaan lukuun, ja **erityisen huolenpidon enimmäiskesto**a **pidennettäisiin** 180 vuorokauteen
- **yhteydenpidon rajoittamisesta** voitaisiin jatkossa päättää myös suhteessa niihin henkilöihin, joita ei tunneta
- lastensuojelulakiin ehdotetaan lisättäväksi säännös **eristystilaa koskevasta kameravalvonnasta**
- mahdollistettaisiin **henkilöntarkastuksen toteuttamisen metallinilmaisimia** käyttäen
- säännöstä kiinnipitämisestä muutettaisiin sekä säädettäisiin **kiinnipitämisestä lapsen luvatta laitoksesta poistumisen estämiseksi**
- kynnystä saada luvattomasti sijaishuoltopaikastaan poissaolevan lapsen käyttämän liittymän tai päätelaitteen **sijaintitiedot** ja tiedot liittymän tunnisteesta madallettaisiin.

En valitettavasti ole ehtinyt arvioida kaikkien ehdotettujen muutosten perustuslainmukaisuutta, mutta olen sen sijaan yrittänyt keskittyä kaikkein ongelmallisimpina pitämiini muutosehdotuksiin.

Lapsen fyysiseen koskemattomuuteen puuttuminen kasvatuksellisenä keinona

Hallituksen esityksen (s. 113–114) mukaan lapsen fyysiseen koskemattomuuteen puuttumisesta olisi tarkoituksenmukaista säätää nimenomaisesti nykyisen tilanteen selkiyttämiseksi. Kyse ei olisi lastensuojelulain 11 luvussa säädetystä kiinnipidosta ja siihen liittyvästä voimankäytöstä, vaan suojelu- ja kasvatustarkoituksessa toteutetusta fyysisestä koskemisesta lapseen ja rajojen asettamisesta. Voimankäyttö ei saisi olla luonteeltaan lapsen 11 luvun sääntelyssä tarkoitettua kiinnipitoa vastaavaa tarkoitukseltaan, kestoaltaan tai intensiteetiltään.

Ehdotuksen mukaan lastensuojelulain 4 a §:n 2 momenttiin lisättäisiin muun ohella seuraavat virkkeet:
”Lapsen tasapainoisen kehityksen ja erityisen suojelun toteuttamiseksi lapselle voidaan asettaa rajoja, vaikka lapsi olisi rajoista eri mieltä. Lapsen tarvitsemien rajojen turvaamiseksi lapsen fyysiseen koskemattomuuteen voidaan puuttua, jos se on välttämätöntä.”

Näkemykseni mukaan lisättäväksi ehdotetut virkkeet ovat muotoilultaan jopa ongelmallisempia kuin hallituksen esityksessä HE 237/2018 vp lastensuojelukin lisättäväksi ehdotettu virke: ”Tavanomainen kasvatusta sisältää lapsen iän, kehitystason, kulttuuritaustan sekä muiden yksilöllisten tarpeiden mukaisen huolenpidon ja siihen liittyvien objektiivisesti hyväksyttävien rajojen asettamisen.” Perustuslakivaliokunta katsoi (PeVL 64/2018 vp, s. 2–3) hallituksen esityksestä tuolloin antamassaan lausunnossa, että ilmaisu ”objektiivisesti hyväksyttävien rajojen asettaminen” ja säännökset monitulkintaiset perustelut olisivat voineet johtaa myös siihen, että raja rajoitustoimenpiteisiin nähden muuttuu epäselvemmäksi ja että lapsen perusoikeuksiin puuttuvia toimenpiteitä oikeutetaan tavanomaiseen kasvatukseen vetoamalla. Valiokunta piti ehdotetun säännöksen olennaista täsmentämistä edellytyksenä lakiehdotuksen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Nyt lastensuojelulain 4 a §:n 2 momenttiin ehdotettu lisäys lapsen fyysiseen koskemattomuuteen puuttumisen mahdollistamiseksi on omiaan hämärtämään – ei selkiyttämään – rajanvetoa tavanomaisten kasvatustoimenpiteiden ja rajoitustoimenpiteiden välillä. Säännös mahdollistaisi sen, että lapsen perusoikeuksiin puuttuvia toimenpiteitä oikeutettaisiin ”rajojen asettamisella”. Se, että lapsen fyysiseen koskemattomuuteen puuttuminen olisi mahdollista vain välttämättömistä syistä, ei poista ehdotettuun lisäykseen liittyviä ongelmia.

Kyse on perimmiltään siitä, että lainsäätäjän ei ole ylipäänsä tarkoituksenmukaista yrittääkään määritellä tavanomaisia kasvatuksellisia keinoja. Niiden ja rajoitustoimien välinen raja määrittyy viime kädessä laillisuusvalvonnan kautta. Ehdotetun lisäyksen ei voida katsoa parantavan sijaishuollossa olevien lasten oikeusturvaa. ***Katson, että lisättäväksi ehdotetut kaksi virkettä tulisi jättää pois lakiehdotuksesta, jotta se voitaisiin säätää tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.***

Lastensuojelulain 4 b §:n 2 momenttiin lisättäväksi ehdotettu maininta siitä, etteivät hoito, kasvatusta, valvonta tai huolenpito saa olla lasta alistavia tai muulla tavoin hänen ihmisarvoaan loukkaavia, ei sen sijaan ole valtiosääntöoikeudellisesti ongelmallinen.

Aineiden ja esineiden poisottamista koskevan sääntelyn soveltamisalan laajentaminen

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että lastensuojelulain voimassa olevassa 65 §:ssä tarkoitettut aineet ja esineet olisi mahdollista ottaa pois sijoitetulta lapselta myös muualla kuin lastensuojelulaitoksissa.

Aineiden ja esineiden poisottamista koskevat uudet 4 b–c §:n säännökset sisältyisivät lastensuojelulain 1 lukuun (Yleiset säännökset). Hallituksen esityksessä (s. 136) on lähdetty siitä, että poisottamisessa ei lähtökohtaisesti olisi enää kyse sijaishuollon rajoitustoimenpiteestä, vaan kasvatuksellisesta, lapsen huolenpitoon ja valvontaan liittyvästä toimenpiteestä. Vain silloin kun aineiden ja esineiden saaminen pois lapsen hallusta edellyttäisi lapsen itsemääräämisoikeuteen sekä lapsen henkilökohtaiseen vapauteen sekä lapsen koskemattomuuteen puuttuvaa voimakeinojen käyttöä, olisi kyse laitoshuollon rajoitustoimesta, josta säädettäisiin erikseen muutetussa 65 §:ssä.

Ehdotettu muutos vaikuttaa keinotekoiselta, ja se on valtiosääntöoikeudellisesti arvioiden ongelmallinen. Se, että yksittäistä rajoitustointia koskeva säännös siirretään pois lastensuojelulain 11 luvusta ei merkitse sitä, että rajoitustoimi lakkaisi olemasta perusoikeuksia rajoittava toimi. Nähdäkseni aineiden ja esineiden poisottamisessa olisi edelleen kyse sijaishuollon rajoitustoimenpiteestä, vaikka sitä koskevat säännökset siirrettäisiinkin pois 11 luvusta. Kyse on puuttumisesta perustuslain 15 §:n turvaamaan omaisuuden suojaan. Ehdotuksen mukaan aineiden ja esineiden poisottamisesta tulisi edelleen tehdä muutoksenhakukelpoinen hallintopäätös (ehdotettu uusi 4 c §). Voidaan aiheellisesti kysyä, että jos kerran kyse on kasvatuksellisesta toimenpiteestä, miksi siitä pitää tehdä muutoksenhakukelpoinen hallintopäätös. ***Katson, että aineiden ja esineiden poisottamisessa olisi edelleen kyse sijaishuollon rajoitustoimenpiteestä, mistä syystä sitä koskevat säännökset tulisi sisällyttää lastensuojelulain 11 lukuun.***

Sinänsä en pidä aineiden ja esineiden poisottamisen soveltamisalan laajentamista perhehoitoon ongelmallisena. Lapselle itselleen tai muille vaarallisten aineiden ja esineiden poisottaminen on yhtä perusteltua ja hyväksyttävää niin perhehoidossa kuin laitoshuollossakin. Ehdotettu uusi 4 b § vaikuttaa olevan pääpiirteiltään samansisältöinen kuin lastensuojelulain voimassa oleva 65 §. Päätöksen poisottamisesta tekisi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai muu hyvinvointialueen toimivaltainen sosiaalihuollon viranhaltija.

Esineiden määritelmää laajennettaisiin kuitenkin 3 momentissa nykyiseen verrattuna siten, että myös ”rahavarojen, maksuvälineiden ja muiden näihin verrattavien välineiden, hyödykkeiden tai omaisuuden” poisottaminen olisi mahdollista, jos niiden käyttö todennäköisesti vaarantaa lapsen omaa tai toisen henkilön henkeä, terveyttä, turvallisuutta, sijaishuoltopaikan järjestystä tai vahingoittaa omaisuutta. Hallituksen esityksessä (s. 116) todetaan, että edellä kuvatuissa tilanteissa tulisi kuitenkin varmistaa, että lapsi voisi käyttää varojaan esimerkiksi valvotusti. ***Perusoikeuksen yleisiin rajoitusedellytyksiin lukeutuvien lailla säätämisen vaatimuksen sekä oikeasuhtaisuusvaatimuksen perusteella ehdotetussa 4 b §:n 3 momentissa olisi hyvä mainita nimenomaisesti, että varojen tai maksuvälineiden poisottamista huolimatta lapsella tulisi olla mahdollisuus käyttää varojaan hyväksyttäviin tarkoituksiin valvotusti.*** Esimerkiksi säädettäväksi ehdotetussa 4 momentissa todettaisiin nimenomaisesti, että viestinnän mahdollistavien laitteiden poisottamista huolimatta lapsen yhteydenpito on turvattava muilla tavoin.

Oikeussuhtaisuusvaatimuksen näkökulmasta ongelmallista on niin ikään se, että säädettäväksi ehdotetussa 4 c §:ssä ei ole määritelty rahavarojen ja viestintälaitteiden poisottamisen enimmäiskestoja. Säännöksen perusteella vaikuttaisi olevan mahdollista, että rahavarat ja viestintävälineet voitaisiin ottaa pois toistaiseksi. ***Säännöksessä tulisi joko säätää päätöksen voimassaolon enimmäiskestosta tai siitä, että rahavarat ja viestintävälineet tulisi palauttaa heti, kun niiden poisottamisen edellytykset ovat lakanneet.***

Kuntouttava suljettu laitospalvelu

Hallituksen esityksessä ehdotetaan myös uuden kuntouttavan suljetun laitospalvelun perustamista. Sitä toteutettaisiin lastensuojelun ympärivuorokautisena sijaishuoltona lastensuojelulaitoksessa, johon sijoitettujen lasten liikkumisvapautta ja eräitä muita perusoikeuksia rajoitettaisiin kajoavammin ja pidempiaikaisemmin kuin muussa lastensuojelun sijaishuollossa.

Hallituksen esityksen (s. 52 ja luku 2.5) mukaan kuntouttavan suljetun laitospalvelun tarpeellisuutta puoltaa se, että voimassa olevassa lastensuojelulaissa ei ole säädetty riittävästä keinoista alle rikosvastuuiän olevien lasten rikoskierteiden katkaisemiseksi. Näkemykseni mukaan kuntouttavalle suljetulle laitospalvelulle on olemassa ennen kaikkea perustuslain 7 §:ään ja 19.1 §:ään kiinnittyvät *hyväksyttävät perusteet*, jotka ovat lapsen huostaanoton mahdollistavan sääntelyn taustalla yleisemminkin (ks. esim. PeVL 58/2006 vp, s. 3/II). Nyt ehdotettu kuntouttava suljettu laitospalvelu merkitsee kuitenkin pidemmälle menevää puuttumista lapsen ja perheen oikeuksiin kuin nykyinen laitoshuoltona toteutettava sijaishuolto, sillä nimensä mukaisesti kuntouttavassa suljetussa laitospalvelussa olisi kyse suljetusta laitospalvelusta. Perustuslakeuksien yleisiä rajoitusedellytyksiä koskevan opin mukaan perusoikeuksiin kohdistuvat rajoitukset eivät saa olla suhteettomia (*oikeasuhtaisuusvaatimus*). Perusoikeuden rajoitus on sallittu vain, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvien keinoin. Oikeasuhtaisuusvaatimuksen täyttymistä arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota muun muassa rajoituksen kestoon ja intensiteettiin.

Kuntouttavan suljetun laitospalvelun kesto määräytyisi lastensuojelulain kiireellistä sijoitusta ja sen jatkamista sekä huostaanottoa koskevien päätösten kestoja määrittävien säännösten perusteella. Kuntouttavaa suljettua laitospalvelua voisi toisin sanoen olla voimassa *toistaiseksi*, kuten huostaanotto. Tämä poikkeaa esimerkiksi mielenterveyslain ja kehitysvammalain sääntelystä, joiden molempien mukaan tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämistä koskeva päätös on voimassa vain määrääjän (kuusi kuukautta), minkä jälkeen on tehtävä uusi päätös, jos hoidon edellytykset ovat edelleen olemassa.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan sen sijaan, että kuntouttavan suljetun laitospalvelun perusteita arvioitaisiin vähintään neljän kuukauden välein tehtävän asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä (uusi 49 e.2 §). Lisäksi ehdotetaan, että kuntouttavan suljetun laitospalvelun edellytyksenä olevien erityisten rajoitusten käyttöä koskevat päätökset olisivat voimassa enintään yhden vuoden kerrallaan (uusi 71.4 §). Uudessa 49 c.3 §:ssä säädettäisiin, että ”lapsen sijoitus kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun ja 71 §:ssä säädetty erityinen rajoitus tulee lopettaa, kun 49 a §:n mukaista perustetta sijoitukselle ei enää ole.”

Kuntouttavalla suljetulla laitospalvelulla puututaan voimakkaasti perustuslain 7 §:n turvaamaan henkilökohtaiseen vapauteen. Perustuslain 21.2 §:n mukaan jokaisella on itseään koskevassa asiassa oikeus saada perusteltu päätös. *Kysymys kuuluu, tulisiko suljetun laitospalvelun jatkamisesta tehdä erillinen muutoksenhakukelpoinen päätös*, kuten mielenterveyslaissa ja kehitysvammalaissa säädetään, vai riittääkö, että suljetun laitospalvelun edellytyksiä arvioidaan neljän kuukauden välein ja että edellytysten ollessa edelleen olemassa, tämä ainoastaan kirjattaisiin lapsen asiakassuunnitelmaan. Koska ehdotetun 71 §:n mukaisten erityisten rajoitustoimenpiteiden käytön välttämättömyys olisi erikseen suljettuun laitospalveluun määräämisen edellytys ja niitä koskeva päätös olisi tehtävä vähintään vuoden välein, tarkoittaa tämä, että lapsi saisi suljetun laitospalvelun jatkamisesta päätöksen vähintään vuoden välein. Päätös olisi muutoksenhakukelpoinen (ehdotettu 90.1 §:n 12 kohta). Ehdotettu sääntely on monimutkaista, sillä erityiset rajoitukset, joista olisi tehtävä erilliset päätökset, olisivat edellytyksenä kuntouttavalle suljetulle laitospalvelulle, josta ei tarvitsisi päättää kuin kerran.

Vaikka lapselle annettaisiin erityisiä rajoituksia koskeva päätös vähintään vuoden väliajoin, voidaan kysyä, tulisiko lapsella olla myös oikeus saada kuntouttavan suljetun laitospalvelun jatkamista koskeva, muutoksenhakukelpoinen päätös tietyin väliajoin (esim. kuusi kuukautta), kuten mielenterveyslaissa ja kehitysvammalaissa säädetään.

Ehdotettu 49 e.1 §:n säännöstä olisi joka tapauksessa hyvä täsmentää siten, että siinä todettaisiin nimenomaisesti, että asiantuntijoiden olisi arvioitava kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun määräämisen edellytysten olemassaoloa.

Nyt ehdotetun muotoilun mukaan asiantuntijoiden olisi ”arvioitava sijoitukselle annettujen tavoitteiden [?], moniammatillisen tuen, kuntoutuksen ja sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen ja samalla arvioitava myös lapseen kohdistettujen 71 §:ssä tarkoitettujen erityisten rajoitusten tarpeellisuutta. Mikäli 49 a §:n mukaiset perusteet 71 §:ssä tarkoitettujen erityisten rajoitusten jatkamiselle ovat edelleen olemassa, arvioissa on otettava kantaa rajoituksen toteuttamisen sisältöön ja laajuuteen.”

Erityisen huolenpidon jakso

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että nykyinen erityistä huolenpitoa koskeva sääntely siirrettäisiin lastensuojelulain sijaishuollon rajoituksia koskevasta 11 luvusta sijaishuoltoa koskevaan 10 lukuun. Erityisen huolenpidon jakson aikana toteutettavista erityisistä rajoituksista säädettäisiin kuitenkin edelleen 11 luvussa.

Toisin kuin aineiden ja esineiden poisottamista koskevien säännösten siirtäminen lastensuojelulain 1 lukuun, katson, että erityisen huolenpidon jaksoa koskevat säännökset (uudet 60 a–c §) on perusteltua sijoittaa 10 lukuun. Kuten hallituksen esityksessä (s. 37) todetaan, erityinen huolenpidon luokittelu laitoshuollon rajoitustoimenpiteeksi on peittänyt sen pääasiallisen luonteen huolenpidollisena ja hoidollisena toimenpiteenä. Erityisen huolenpidon jakson aikana lapseen kohdistettavista rajoituksista säädettäisiin sen sijaan edelleen 11 luvussa (72 §).

Katson lisäksi, että erityisen huolenpidon jakson enimmäiskeston pidentäminen 180 vuorokauteen mahtuu lainsäätäjän valtiosääntöoikeudellisen liikkumavaran sisään. Pidentämiselle esitetty perustelu (HE s. 37) eli nykyisten enimmäisaikojen liian lyhyt kesto lasten tilanteen muuttamiseksi on valtiosääntöoikeudellisesti hyväksyttävä. Vajaan puolen vuoden enimmäiskesto ei myöskään ole pidettävä oikeasuhtaisuusvaatimuksen vastaisena, kun otetaan huomioon, että erityisen huolenpidon jatkaminen 90 päivällä olisi mahdollista vain erittäin painavasta syystä (60 b.2 §) ja että erityisen huolenpidon jakso on lopetettava välittömästi, jos se osoittautuu tehottomaksi sille asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi tai kun sen tarvetta ei enää ole (60 b.3 §).

Suunnitelmalliset henkilökatsastukset erityisen huolenpidon jakson ja kuntouttavan suljetun laitospalvelun aikana

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että lapselle olisi tehtävä kuntouttavan suljetun laitospalvelun sekä erityisen huolenpidon jakson kestäessä *suunnitelmallisesti henkilökatsastuksia* hänen päihteettömyytensä varmistamiseksi (ehdotetut 71.3 ja 72.2 §). Ehdotettu sääntely poikkeaisi tältä osin voimassa olevan lastensuojelulain sääntelystä, jonka mukaan henkilökatsastuksia on mahdollista tehdä vain, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsi on käyttänyt päihteitä (66 a.1 §).

Ehdotettu sääntely vastaisi sen sijaan vankeuslain 16:7.1:n 2 kohdan mukaista sääntelyä, jonka mukaan vanki voidaan velvoittaa suorittamaan puhalluskoe taikka antamaan sylki- tai virtsanäyte päihteettömyysvelvollisuuden valvomiseksi ilman, että on syytä epäillä vangin käyttäneen päihteitä. Päihteettömyys on esimerkiksi avolaitokseen sijoittamisen edellytyksenä. Vankeuslain säännös on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 20/2005 vp, s. 6/II; ks. myös PeVL 30/2010 vp, s. 7–8).

Nyt säädettäviksi ehdotettujen lastensuojelulain säännösten (71.3 ja 72.2 §) mukaan lapselle olisi tehtävä kuntouttavan suljetun laitospalvelun sekä erityisen huolenpidon jakson kestäessä suunnitelmallisesti henkilökatsastuksia *lapsen* päihteettömyyden varmistamiseksi. Hallituksen esityksessä (s. 127) todetaan kuitenkin, että suunnitelmallisilla henkilökatsastuksilla varmistettaisiin myös ”laitoksen pysymistä päihteettömänä”. Hallituksen esityksessä (s. 152) todetaan myös, että ”vaikka päihteiden kulkeutumista laitokseen voitaisiin kontrolloida 66 §:n mukaisella henkilöntarkastuksella, on mahdollista, että laitokseen kulkeutuisi päihteitä.”

Hallituksen esityksessä (s. 75) suunnitelmallisten henkilökatsastusten mahdollisista vaikutuksista todetaan seuraavaa: ”Myönteisenä vaikutuksena voi olla se, että lapsella on keino osoittaa päihteettömyyttään. Toisaalta lapset voivat kokea ne perusteettomalta puuttumiselta heidän koskemattomuuteensa. Lisäksi lapsi voi kokea epäselvänä sen, milloin päihteettömyyden osoittaminen riittää suunnitelmallisista henkilökatsastuksista harventamiseen tai niistä luopumiseen. Lapset voivat yrittää varautua ennakolta suunnitelmallisiin henkilökatsastuksiin peitelläkseen päihteidenkäyttöään esimerkiksi siten, että he yrittävät vaikuttaa annettavan näytteen laatuun.”

Kun otetaan huomioon, että päihteiden kulkeutumista laitoksiin voidaan valvoa henkilötarkastuksin ja että suunnitelmallisiin henkilökatsastuksiin mahdollisesti liittyy useita kielteisiä vaikutuksia, suunnitelmallisille henkilökatsastuksille ei ole hallituksen esityksessä esitetty valtiosääntöoikeudellisesti hyväksyttäviä ja oikeasuhtaisuusvaatimuksen mukaisia perusteita. Katson, että perusteltuun epäilykseen lapsen päihteiden käytöstä perustuva henkilökatsastus on riittävä keino lapsen päihteettömyyden varmistamiseksi. ***Suunnitelmallisia henkilökatsastuksia koskevat säännökset tulisi poistaa hallituksen esityksestä.***

Kameravalvonta eristämistilassa

Lastensuojelulain voimassa olevan 70.2 §:n mukaan lapsen turvallisuudesta vastaavan henkilön on valvottava lasta koko erillään pitämisen ajan olemalla hänen kanssaan *samassa tilassa tai sen välittömässä läheisyydessä* niin, että hänellä on mahdollisuus saada yhteys eristettyyn lapseen. Säännös ei edellytä sitä, että hoitohenkilökunnan tulisi jatkuvasti olla näköyhteydessä lapseen, mutta se edellyttää kuitenkin lapsen tilanteen jatkuvaa seurantaa (HE 225/2004 s. 102).

Hallituksen esityksen (s. 35 ja 150) mukaan lastensuojelulakiin lisättäisiin säännös eristystilaa koskevasta kameravalvonnasta. Uudessa 70 a §:n säännöksessä osoitettaisiin perusteet kameravalvonnan käytölle ja kuinka sitä voitaisiin toteuttaa. Kameravalvonnalla on tarkoitus turvata eristämistilassa olevan lapsen turvallisuutta. Turvallisuusriski voi liittyä esimerkiksi siihen, että lapsi saattaisi pyrkiä vahingoittamaan itseään. Itsetuhoisen käyttäytymisen lisäksi tilanteeseen voi liittyä lapsen itsemurhan riski.

Katson, että kameravalvonnalle on esitetty sinänsä valtiosääntöoikeudellisesti hyväksyttävät perustelut ja että sääntely täyttää myös muut perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset. Säädetäväksi ehdotetussa säännöksessä todettaisiin, että kameravalvontaa voitaisiin käyttää vain välttämättömistä syistä, se ei saisi kohdistua WC- ja pesutilaan. Säännöksessä todettaisiin lisäksi, että kameravalvonta olisi mahdollista, jos ”eristämisen turvallinen toimeenpano sitä edellyttäisi”. ***Pitäisin kameravalvonnan tarkoitus huomioon ottaen parempana, jos säännön olisi muotoiltu siten, että siinä viitattaisiin lapsen turvallisuuteen (esim. ”voidaan tilassa toteuttaa teknisenä valvontana kameravalvontaa, jos lapsen turvallisuuden varmistaminen sitä edellyttää”). Kyse on lapsen turvallisuuden varmistamisesta, ei eristämisen toimeenpanon turvaamisesta.***

Hallituksen esityksen säätämisjärjestysperustelujen yhteydessä (s. 209) todetaan, että jos kysymys on tallentavasta kameravalvonnasta, tulevat sovellettaviksi tietosuojaa koskevat säännökset. Ehdotetun säännöksen perusteella kyse ei olisi tallentavasta kameravalvonnasta. Näkemykseni mukaan tallentavalle kameravalvonnalle ei olisikaan perusteita, sillä eristykseen aikaisen kameravalvonnan tarkoituksena on reaaliaikaisesti varmistaa, ettei lapsi esimerkiksi vahingoita itseään. Tallentava kameravalvonta sen sijaan liittyy tavanmukaisesti siihen, että mahdollistetaan tietyn asiankulun jälkikäteinen selvittäminen. Koska eristämistilassa tapahtuvan kameravalvonnan tarkoituksena ei ymmärtääkseni ole esimerkiksi eristystilassa omaisuuden vahingoittamisen ehkäiseminen, ei tallentavalle kameravalvonnalle ole perusteita.

Laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan henkilön oikeus päästä asuntoon tai muuhun olinpaikkaan

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että jos laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan henkilön tai toimivaltaisen sosiaalihuollon viranhaltijan perustellun käsityksen mukaan lapsi on asunnossa tai muussa olinpaikassa ja lapsen terveys, kehitys tai turvallisuus on vakavasti vaarassa, laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalla henkilöllä ja toimivaltaisella sosiaalihuollon viranhaltijalla on oikeus päästä asuntoon tai muuhun olinpaikkaan, jos asuntoon tai muuhun olinpaikkaan pääsy on lapsen terveyden tai kehityksen suojelemiseksi taikka turvallisuuden vaarantumisen estämiseksi välttämätöntä (uusi 69 b.2 §). Säännöksen nojalla siten myös yksityisellä henkilöllä olisi oikeus päästä asuntoon tai muuhun olinpaikkaan.

Näkemykseni mukaan ehdotetulle oikeudelle päästä kotirauhan piiriin kuuluvaan asuntoon lapsen suojelemiseksi tämän terveyden, kehityksen tai turvallisuuden ollessa vakavasti vaarassa on olemassa valtiosääntöoikeudellisesti hyväksyttävä perustelu, joka kiinnittyy perustuslain ennen muuta 7 ja 19.1 §:ään. Peruste rinnastuu vanhan sosiaalihuoltolain (710/1982) voimassa olevan 41.1. §:n taustalla olevaan perusteeseen turvata sosiaalihuollon ilmeisessä tarpeessa olevan henkilön etu hänen terveytensä, kehityksensä tai turvallisuutensa vakavan vaarantumisen vuoksi. Kyseinen säännös on aikanaan säädetty perustuslakivaliokunta myötävaikutuksella vanhan hallitusmuodon voimassa ollessa. Valiokunnan mukaan (PeVL 7/1981 vp, s. 2/I–II)

”Valtuudet kotirauhan piiriin tunkeutumiseen olisi annettava vain virkavastuulla toimivalle henkilölle, jolle ei tulisi antaa oikeutta itse käyttää pakkokeinoja, vaan hänen olisi turvauduttava poliisin virka-apuun. [...] Lakiehdotuksen 41 §:n tarkoituksena on asianomaisen henkilön hallitusmuodon 6 §:n 1 momentissa turvattujen oikeuksien takaaminen tapauksissa, joissa asianomainen ei itse kykene tai halua niistä huolehtia. Kansalaisten terveyden ja ruumiillisen koskemattomuuden turvaamista kaikissa tilanteissa on pidettävä tärkeän yleisen edun vaatimana.”

Vaikka sosiaalihuoltolain säännös onkin säädetty vuoden 1919 hallitusmuodon voimassa ollessa, katson että perustuslakivaliokunnan tuolloin esittämä kanta on edelleen perusteltu.

Kuten hallituksen esityksessä todetaan (HE 149/2025 vp, s. 203–204, perustuslakivaliokunta (PeVL 46/2001 vp, s. 5/I) on perustuslain voimaantulon jälkeen katsonut, että ”asunnon tarkastamisvaltuus merkitsee valiokunnan mielestä oikeutta puuttua merkittäväällä tavalla perustuslaissa jokaiselle turvattuun kotirauhan suojaan. Jotta 2. lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä, on sen 5 a §:stä poistettava säännös [yksityisen] toimielimen oikeudesta suorittaa asuntoon kohdistuva tarkastus, tai pykälää on muutettava niin, että asuntoon kohdistuvan tarkastuksen voi toimittaa vain viranomainen.” Perustuslakivaliokunta on toisin sanoen katsonut, että kotirauhan suojaan piiriin kuuluvan asunnon tarkastuksessa on kyse merkittävästä julkisen vallan käytöstä. (Ks. myös esim. PeVL 30/2010 vp, s. 10/I ja PeVL 61/2010 vp, s. 4/II).

Hallituksen esityksessä (s. 204) on lähdetty siitä, että koska ”ehdotettavana olevassa sääntelyssä kysymys ei [ole] kotirauhan piirissä toteutettavaa tarkastusoikeuden käyttämistä, vaan sijaishuoltopaikasta luvattomasti poistuneen lapsen tilanteen edellyttämistä välttämättömistä ja kiireellisistä toimista lapsen kehityksen, terveyden ja turvallisuuden suojelemiseksi, [niin toimivalta päästä asuntoon voitaisiin antaa] lapsen sijaishuoltopaikan henkilökunnalle.”

Näkemykseni mukaan hallituksen esityksen perustelut eivät ole valtiosääntöoikeudellisesti kestävä. On sinänsä totta, että lapsen kehityksen, terveyden ja turvallisuuden suojeleminen on tietyssä mielessä painavampi – perustuslain 7 ja 19.1 §:ään kiinnittyvä – intressi kuin esimerkiksi Euroopan unionin yhteistä maatalouspolitiikkaan koskevien säädösten noudattamisen valvominen. Tällä argumentilla voidaan kyllä perustella oikeutta päästä asuntoon lapsen olinpaikan selvittämiseksi, mutta argumentti ei muuta sitä perustuslakivaliokunnan linjausta, että kotirauhan suojaan piiriin kuuluvan asunnon tarkastuksessa on kyse merkittävästä julkisen vallan käytöstä. ***Tällä perusteella yksityisen laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalle henkilölle ei ole mahdollista antaa itsenäistä oikeutta päästä kotirauhan suojan piiriin kuuluvaan asuntoon. Säädettyväksi ehdotettua 69 b. 2 §:ää tulisi muuttaa siten, että se vastaisi perustuslakivaliokunnan vakiintunutta tulkintaa.***

Johtopäätökset

Yllä mainitsemillani perusteilla katson, että hallituksen esityksessä ehdotettuja lakimuutoksia, jotka koskevat:

- lapsen fyysiseen koskemattomuuteen puuttumista kasvatuksellisenä keinona
- aineiden ja esineiden poisottamista koskevan sääntelyn soveltamisalan laajentamista
- kuntouttavaa suljettua laitospalvelua
- suunnitelmallisia henkilökatsastuksia
- laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan henkilön oikeutta päästä asuntoon tai muuhun olinpaikkaan

tulisi muuttaa, jotta ne voitaisiin käsitellä eduskunnassa tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Espoossa 12.11.2025

Toomas Kotkas
Julkisoikeuden professori